

АКАДЕМІЯ МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

ТЕОРІЇ МІКРО-МАКРОЕКОНОМІКИ

Збірник наукових праць

Випуск 36

За редакцією професора Оболєнського О.Ю.

Засновано в 2000 р.

КИЇВ – 2011

ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНІВ «ЗЛИТТЯ», «ПОГЛИНАННЯ», «ПРИДБАННЯ», «КОНСОЛІДАЦІЯ»

Стаття присвячена економіко-правовим аспектам процесу об'єднання підприємств. Обґрунтовано необхідність узгодження та гармонізації відповідних законодавчих актів для сприяння інтеграції вітчизняної та світової економіки та бізнес-структур.

Статья посвящена экономико-правовым аспектам процесса объединения предприятий. Обоснована необходимость согласования и гармонизации соответствующих законодательных актов для содействия интеграции отечественной и мировой экономики и бизнес-структур.

The article is sacred to the economical and law aspects of process of association of enterprises. The necessity of concordance and harmonization of corresponding legislative acts is reasonable for the assistance of integration of domestic and world economy and businesses.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Насичення товарних ринків в Україні, експансія іноземних компаній призводить до зростання інтенсивності конкуренції, що вимагає нових підходів до стратегічних рішень, пошуку інноваційних підходів до підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Як свідчить світовий досвід, ефективним шляхом до успіху в становленні конкурентоспроможних промислових структур є концентрація капіталу та виробничих потужностей, застосуванням інтеграційних стратегій розвитку. Інтеграція впливає на життєстійкість підприємств, підвищення фінансової стабільності, зниження рівня невизначеності у постачанні ресурсів та збуті продукції, зміцнення позицій об'єднання підприємств на ринку товарів і послуг, диверсифікацію виробництва, зниження ризиків.

До основних шляхів утворення інтеграційних об'єднань підприємств в економічній літературі відносять процеси злиття та поглинання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи процесів злиття та поглинання, їх сучасні форми, міжнародне конкурентне середовище, аналіз умов та мотиваційних факторів консолідації компаній, а також проблеми планування та організації процесів злиття, необхідно виділити дослідження таких зарубіжних вчених, як: М. Бішоп, П. Гохана, Ф. Крюгера, А. Лажу,

М. Марсалезе, Р. Нельсона, Дж. Стіллера, Р. Стилмана, М. Трема, С. Ріда, М. Хебека та багатьох інших.

У наукових роботах Ф. Вестона, Р. Бейлі, С. Масрса, П. Стейнера, А. Бекенштейна, К. Чанга, Р. Меліхера, Дж. Ледортера, Л. де Антоніо та інших авторів хвилі злиття та поглинання розглядаються як наслідок активності фондових ринків та ринків корпоративного контролю.

Основні мотиваційні концепції реструктуризації бізнесу через злиття та поглинання представлені у роботах М. Бредлі, А. Десаї, Е. Кіма, М. Дженсена, І. Мекнінга, Г. Дональдсона, Р. Ролла, Е. Берковича, П. Есквіта, Н. Варайя, Р. Морка, А. Шляйфера та багатьох інших.

Найбільш значущі дослідження процесів корпоративної консолідації та рекомендації щодо здійснення глобального зростання були зроблені Г. Дінзом, Ф. Крюгером, С. Зайзелем.

Разом із тим, багато аспектів даної наукової проблеми залишається недостатньо розкритими та обґрунтованими, а різні підходи авторів не дають можливість здійснювати подальші дослідження в єдиному понятійному полі. Саме тому потребують подальшого дослідження теоретичні засади процесів злиття та поглинання у різних сферах економіки.

Процес об'єднання підприємств в Україні має особливості та відмінності, що потребує узгодження та гармонізації відповідних законодавчих актів, адаптації існуючого закордонного досвіду для сприяння інтеграції вітчизняної та світової економіки та створення міжнародних об'єднань підприємств.

Формування мети (постановка завдання). Оцінити існуючі теоретичні підходи та визначити особливості використання термінів «злиття», «поглинання», «придбання», «консолідація», охарактеризувати економіко-правові особливості процесів злиття та поглинання в Україні.

Виснагд основного матеріалу дослідження. Із приходом на вітчизняні ринки іноземних компаній до вжитку українських юристів та підприємців прийшла значна кількість термінів, що описують різні бізнес-процеси. Одним із таких запозичених словосполучень став термін «злиття та поглинання», який англійською мовою звучить як Merger & Acquisition (M&A).

Із теоретичного доробку зарубіжних авторів можна зробити висновок, що процеси злиття та поглинання є шляхами реалізації інтеграційних стратегій розвитку та об'єднання підприємств. Розуміння процесів M&A неможливо без з'ясування сутності поняття «об'єднання підприємств».

У вітчизняній нормативно-правовій базі тлумачення категорії «об'єднання підприємств» дають Господарський кодекс (ГК) України [1], який встановлює правові основи господарської діяльності, та Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання

підприємств» (П(С)БО) [4], яке визначає порядок відображення в бухгалтерському обліку та звітності придбання інших підприємств, злиття підприємств та розкриття інформації про їх об'єднання.

У Господарському кодексі [1, Глава 12, ст. 118] під об'єднанням підприємств розуміють господарську організацію, що утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Згідно ГК об'єднання підприємств утворюються підприємствами на добровільних засадах або за рішенням органів, які, відповідно до цього Кодексу та інших законів, мають право утворювати об'єднання підприємств. В об'єднання підприємств можуть входити підприємства, утворені за законодавством інших держав, а підприємства України можуть входити в об'єднання підприємств, утворені на території інших держав [1].

У Господарському кодексі об'єднання підприємств розглядається як результат процесу з'єднання окремих підприємств та як сам процес створення господарської організації (суб'єкту господарювання).

Розглядаючи об'єднання як процес, згідно ГК, воно може відбуватися тільки на добровільних засадах або за рішенням відповідних органів, які мають право утворювати об'єднання підприємств, але не розглядається можливість створення об'єднання як результату ворожих намірів, недружніх (ворожих) поглинань (hostile takeover).

Згідно П(С)БО 19 під об'єднанням підприємств слід розуміти з'єднання окремих підприємств у результаті приєднання одного підприємства до іншого або внаслідок одержання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства [4].

Отже, Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 передбачає варіанти як добровільного, так й примусового об'єднання суб'єктів господарювання.

З нашої точки зору, об'єднання підприємств є результатом впровадження інтеграційних стратегій розвитку, саме тому під об'єднанням підприємств слід розуміти як процес створення господарської одиниці, так й результат процесу об'єднання – суб'єкт господарювання (інтегроване утворення).

У сучасній практиці господарювання об'єднання підприємств часто здійснюється шляхом злиття, приєднання, поглинання, придбання та іншим чином. Проте тлумачення процесів злиття та поглинання вітчизняними науковцями характеризуються відсутністю єдиного підходу та відрізняється від прийнятого закордоном.

Іноді в сучасній економічній та юридичній літературі терміни «злиття» та «поглинання» отожденоюють. Найчастіше під злиттям та

поглинанням розуміють процес, результатом якого є формальний чи неформальний перехід контролю над компанією (компаніями) від однієї особи (групи осіб) до іншої особи (групи осіб). З іншою точки зору, M&A – це процес реорганізації, внаслідок якого до нової компанії переходять всі права та обов'язки однієї чи більше компаній, діяльність яких у результаті припиняється [3]. Такій підхід найбільшою мірою розповсюджений серед юристів.

З економічної точки зору, трактування цих термінів чітко визначається національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО), які є нормативною основою для відображення в бухгалтерському обліку та звітності господарських операцій, пов'язаних з процесами злиття та поглинання.

Відповідно до П(С)БО 19 існує лише два шляхи об'єднання підприємств – злиття та придбання.

Злиття – об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи, або приєднання підприємств до головного підприємства), в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигід від об'єднання. При цьому жодна із сторін не може бути визначена як покупець [4].

Тобто, термін «злиття» описує два процеси: 1) безпосередньо злиття декількох суб'єктів у єдину новостворену господарську структуру; 2) приєднання одного або декількох суб'єктів до головного підприємства.

Відповідно до даного тлумачення процес злиття передбачає створення нової юридичної особи – об'єданого підприємства, а юридичні особи, що зливаються, перестають існувати. Очевидним є також той факт, що при злитті юридичні особи є рівноправними, не підпорядкованими одна одній. Саме тому після злиття всі учасники цього процесу матимуть право на контроль над усіма чистими активами утвореного об'єданого підприємства.

Проте, приєднання підприємств відображає процес включення суб'єктів до головного підприємства, їх підпорядкованість та припинення існування тільки приєднаних суб'єктів.

Таким чином, ми вважаємо доцільним називати безпосередньо злиття декількох суб'єктів в єдину новостворену (нову) господарську структуру «чистим злиттям».

Придбання – об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийнятих на себе зобов'язань або випуск акцій [4].

Дане визначення чітко визначає підпорядкованість однієї юридичної особи іншій. В результаті придбання можливо два варіанти: 1)

підприємство залишається існувати як юридична особа, але контроль над його господарською діяльністю переходить до іншого підприємства внаслідок придбання останнім контрольного пакету акцій. В даному випадку підконтрольне підприємство визнається дочірнім, а те, що здійснює контроль, – материнським; 2) підприємство внаслідок придбання його чистих активів іншим підприємством перестає існувати як юридична особа та ліквідується – стає частиною іншої юридичної особи [4].

Під контролем над діяльністю господарюючого суб'єкта, як правило, розуміють вирішальний вплив одного або кількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність компанії. Вважається, що вирішальний вплив однієї особи на іншу виникає у випадках, коли одна особа стосовно іншої особи (суб'єкта господарської діяльності) прямо чи опосередковано [3]: володіє або управляє (користується) всіма активами чи їх значною частиною, зокрема, володіє чи управляє (користується) часткою (паєм, акціями) у статутному капіталі у розмірі більш ніж 50%; і/або має більш ніж 50% голосів у вищих органах управління; і/або має повноваження призначати керівника, заступника керівника чи більш ніж 50% членів наглядової ради чи виконавчого, контрольного органу; і/або має право отримувати щонайменше 50% прибутку, який лишається у розпорядженні суб'єкта господарської діяльності.

На рис. 1 зображено можливі шляхи об'єднання підприємств згідно вітчизняної нормативної бази.

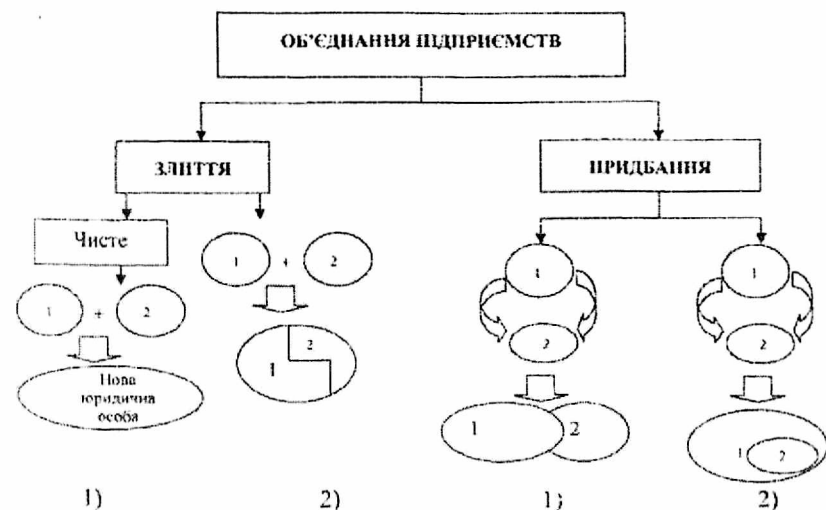

Рис 1. Шляхи об'єднання підприємств згідно українських правових норм

В іноземній літературі розглядаються інші шляхи об'єднання підприємств. Зокрема, окрім злиття, виділяють поглинання та консолідацію.

На рис. 2 зображено основні шляхи створення об'єднань підприємств закордоном.

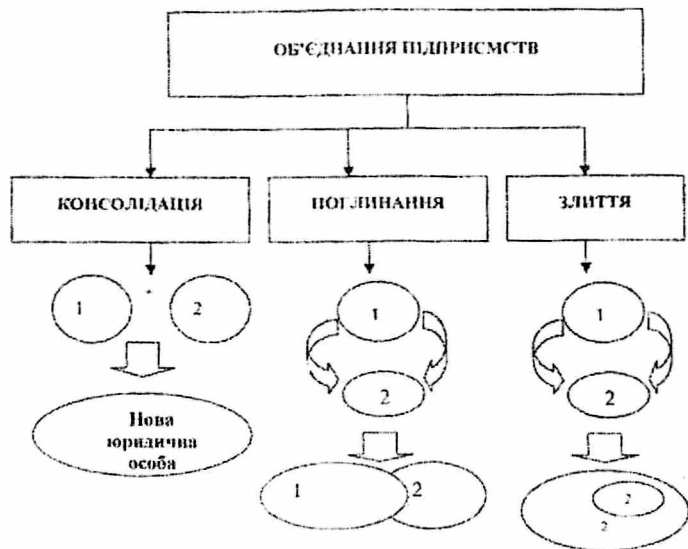

Рис. 2. Шляхи об'єднання підприємств закордоном

Варто зазначити, що термін «злиття» закордоном трактується інакше, ніж в Україні. Під злиттям розуміють об'єднання двох компаній, в результаті чого тільки одна із них зберігається як юридична особа, інша ж – припиняє своє існування [2]. Таке тлумачення відповідає одному із варіантів «придбання» згідно українських норм (варіант 2, рис. 1).

Консолідацією називають об'єднання двох чи більше компаній, що створюють нову компанію. З утворенням нової компанії юридичні особи, що консолідувалися, припиняють своє існування. Акціонери консолідованих юридичних осіб обмінюють свої акції на акції нової юридичної особи, що утворилася [2]. Отже, трактування терміну «консолідація» зарубіжними науковцями відповідає вітчизняному терміну «злиття» (варіант 1, рис. 1 – «чисте злиття»).

Під «поглинанням» розуміють ситуацію, коли одна компанія стає власником чи встановлює контроль над іншою компанією чи окремими активами. Поглинання передбачає таке придбання активів чи акцій іншою

фірми, в результаті якого поглинена фірма продовжить своє існування, але як дочірня компанія компанії-«хижака» [2]. Проволячи порівняння з українськими нормами, можна стверджувати, що трактування терміну «поглинання» зарубіжними авторами відповідає першому варіанту вітчизняного терміну «придбання» (варіант 1, рис.1).

Висновки. Таким чином, вітчизняне тлумачення термінів злиття та поглинання відрізняється від прийнятого закордоном. Це потребує узгодження та гармонізації відповідних законодавчих актів для відповідності змінам у формах та методах інтеграції вітчизняних та іноземних бізнес-структур, для забезпечення однозначного тлумачення інтеграційних процесів, які відбуваються, та адаптації української законодавчої бази до зовнішніх умов бізнесу при здійсненні злиттів та поглинань за участю іноземних компаній.

Використані джерела інформації:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (остання редакція від 15.01.2011 р. на підставі 2850-17) – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>
2. Деламфільє Д. Слияния, поглощения и другие способы реструктуризации компаний. Процесс, инструментарий, примеры из практики, ответы на вопросы / Дональд Деламфийе: [пер. с англ.]. – М.: ЗАО «Слими-Бизнес», 2007. – 960 с. : ил.
3. Курило Ю. Особливості здійснення операцій M&A в Україні / Юлія Курило // Правовий тижневик. Щотижнева інформаційно-правова газета. – 2008. – № 27 (100). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=490>
4. Об'єднання підприємств: Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 19 / Затверд. наказом Мінінфінансів України від 7 липня 1999 р. № 163. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.buhgalter911.com/Res/PSB0/PSB019.aspx>